

**Valdemar  
Marcha (ed.)**

# **SÙR CRISPINA**

**Ku amor i orashon  
pa grandi i chikí**



**CARIB**  
publishing

Sùr Crispina  
Ku amor i orashon pa grandi i chikí  
Valdemar Marcha (ed).

ISBN 978-90-8560-299-6

NUR 681

THEMA DNBX

© 2023 Caribpublishing / Uitgeverij SWP Amsterdam

Tur derecho reservá. Sin pèrmit previo por eskrito di su outor, no mag  
reproduzí, ni warda den un archivo, ni publiká, di ningun forma ni na  
ningun manera, nada di e buki akí.

# Kontenido

Introdukshon	7
Danki sùr crispina	9
Sùr Crispina	11
Zuster Crispina	15
Na Hulanda	23
E promé añanan na Kòrsou i Boneiru	25
Formashon na Sürnam: St. Vincentius Ziekenhuis na Paramaribo	31
Koleganan na Hospital San Francisco ta konta di Sùr Crispina	39
Selebrashon di 90 aña di un bida di amor, orashon i kuido	43
Hospital St. Elisabeth na Kòrsou	47
Hospital San Francisco na Boneiru	53
Konbento “De Voorzienigheid” na Paramaribo ku skol i kas pa wérfano	65
Konbento Mariadal na Roosendaal	69
Hospitaal San Francisco te Boneiru	73



# Introdukshon

E publikashon aki ta un rekonfirmashon di un apresio grandi pa un di e personanan den nos komunidad ku a skohe pa sirbi otronan sin buska pa su mes na promé lugá.

Dia 20 di yanüari 1961, na instalashon di e Presidente nobo di Merka, John F. Kennedy, ela pronunsiá e siguiente palabranan ku a bira masha famoso den historia di Merka i humanidat:

“Ask not what your country can do for you - ask what you can do for your country”!

E palabranan aki a enserá un reto na pueblo di Merka pa kada siudadano sirbi su komunidad, su próhimo i no su mes na promé lugá.

Den nos komunidadnan lokal nos a konosé semper personanan ku tabata sirbi otronan sin buska pa nan mes na promé lugá. Nan a yuda hasi di e mundu aki un mihó mundu den kual nos tur por a biba mas mihó.

Sùr Crispina (Monica Koeks) for di tempran a skohe pa sirbi tantu su Dios komo religioso i su komunidad komo enfermera i direktor di hospital. Esaki ela hasi ku tantu dedikashon i efektivitat ku despues di kondekorashonnan di parti di Kas Real, Gobiernu di Boneiru i su pueblo di Rincon, ela ser nombrá dia 6 di sèptember 2019 komo Siudadano di Honor. Ela demostrá ku ela hasi tur loke e tabata por pa su komunidad i a ekselá den esei.

E publikashon aki ta tira un bista, hopi limitá, den e bida di Sùr Crispina.

Nos ta sumamente gradesido na Sres. Boi Antoin, Auke van der Berg i Hesus Nicolaas ku a pone e eksperensha sumamente balioso di nan entrevistanan na nos disposishon pa nos por kompartinan ku e lesadó.

Gobiernu di Boneiru ku gran generosidat a sostené e publikashon aki.

Danki na nan tur i famianan en partikular!  
Valdemar Marcha (Editor)

# Danki sùr crispina

Gobiernu di Gobiernu ku gran orguyo ta honra ku e publikashon aki un di su yunan ehemplar (Monica Koeks) ku durante di un periodo di kasi shete dékada a dediká su bida na Dios i su próhimo; partikularmente aki na Boneiru su isla natal.

For di tempran, komo hoben, ela skohe pa drenta kombentu serka Sùrnan di Roosendaal i bira un religioso. Pero, na mes momentu ela opta tambe pa studia i speshalisá den enfermeria i su maneho.

Asina ei durante di su bida largu komo adulto ela bin ta kuida alma i kurpa di tur ser humano. Esaki ela hasi na un manera ehemplar. Pa su kapasidat, eksperensha i amor pa próhimo, ela ser nombrá despues komo direktor di Hospital San Francisco na Kralendijk; un funshon sumamente importante i delikado. Ela kumpli grandemente!

Kasa Real, Gobiernu di Boneiru i su pueblo di Rincon p'esei tambe a kondekorá Sùr Crispina pa su amor i labor pa un i tur.

Gobiernu ta sumamente kontentu ku e publikashon aki pasobra e ta duna algun detaye di bida di e gran persona aki ku lo sirbi komo un kompas i guia pa generashonnan di futuro.

Nos ta yama danki un biaha mas i ta deseá Sùr Crispina bida i salú pa e por deskansá awor despues di un bida di sirbishi ehemplar na su próhimo.

Na nòmber di Gobiernu di Boneiru  
Diputado James Kroon





# Sùr Crispina

## Entrevista ku Boi Antoin

Su nòmber di kombento ta Crispina. Antes nan tabata bisa dia su mama a hañ'é, e mama tabata yòn. I un kasá di prima di su mama tabatin un yu ku ta 6 luna mas bieu ku Sùr. E tabata yama Crispina p'esei ora el a hasi su profeshon el a tuma e nòmber Crispina. Sùr a nase riba

4 mei 1933. Pero e nòmber ku el a batisá kuné, ku su mama i tata a dun'é ta Monica. Pasombra dia 4 di mei tabata dia di Santa Monica. E tempu ei for di buki a skohe su nòmber. E nòmber ei so e tin. E no tin dos nòmber. Normalmente, ántes ta su siguiente dia di nasementu mes ta batisá e yu. Pero Sùr a batisá despues di 5 dia. Pasombra e mener ku nan tabata ke pa ta su padrino, no a kumpli ku Kuaresma. E pastor a bisa ku e tin di kumpli ku su deber kristian promé i despues e por bira padrino. E mener tabata amigu di Sùr Crispina su tata.

Sùr ta masha kontentu i apresíá pa e nòmber Monica, pasombra Santa Monica tabata mama di Dominico, un mama ku a resa hopi pa kompashon di su yu i el a kombertí bira un santu. “Mi ta stima e Santa Monica mashá”.

Sùr su tata yama Victor Johannes Koeks, pero nan ta yam'é Bernardo. E motibu dikon nan ta yam'é Bernardo, e no sa dikon. Nòmber di su mama ta Colastica Amalia Mercera. Semper nos ta hasi wega ku nos mama ta kon bin e por a kasa ku nos tata. Pasombra e mama di Sùr tabata un hende koló kla, bunita hende, i sur su tata tabata un gai yu'i Kòrsou, mahos. Su mama a kontestá nan ku e karakter ku e tata tabatin, ta poko hende por tabatin un bunita karakter asina, p'esei el a kasa kuné. ‘Mi tata a stima famia di mi mamanan masha tantu mes, mi tanta a

kontami. Dia mi tata a verloof ku mi mama, e tempu ei ora verloof ta duna e ruman mayó di bo verloofde un regalo. Mi tata a duna mi tanta un renchi. Mi tanta a keda ku e renchi. Pasombra ora mi tata a pidi mi mama pa kasa ku nan a bis'é si, e ta duna un regalo na e ruman mayó. Mi tanta a bisti e renchi semper.

“Nos ta shete ruman, pero nos dos so a keda na bida, tur e sinkunan a muri bai. Ami ku Yuya ku yama Juliana Mercera. Juliana si tabatin dos nòmber, pero ami ta un nòmber so mi tabatin esta Monica. Mi mama a muri ku 40 aña i mi tata a muri 5 aña despues. Mi tantanan a kuida nos i nos no tabata falta nèt nèt nada, pasombra e tantanan a hasi tur nan esfuerso. Mi tanta Petra tabata traha na pastori na Groot Kwartier kaba el a bai na Otrobanda. Anto Tante Maria Augustina tabata kuida nos na kas. Sùrnan tabatin un tio tambe ku yama Francisco; esei tabata malkriá nan. Masha dushi hubentut nos tabatin. Nos no tabatin nos mayornan, naturalmente nos ke tabatin nan, pero e tantanan tabata bon mes”.

Nos a lanta den e barío di Rincon, pariba di e skol di Rincon. Banda di misa di Rincon ei tabatin e kas di mi welanan pegá na un shap unda nos a lanta. E skol yama San Ludovicus Beltran. E promé nòmber dje skol tabata Michael i despues ku a renob'é a yam'e San Ludovicus Beltran. Ludovicus tabata un pastor masha stimá den e pueblo.

Sùr Crispina a bai skol na Bonaire. E ta kere lo ta Hesus a konbense pa bira sùr. Pero, e promé ta Sùr Dominica. Despues di 2 aña Sùr Virginia a bini, i 6 luna despues Sùr Crispina a sigui Sùr Virginia. Dos aña despues Sùr Juliette ku tabata serka sùrnan na Aruba a bira sùr i Dominica a sigui. Sùr Juliette a bai skol na Aruba, i el a bai serka e sùrnan na Aruba pues. Tambe tin sùr Magda Crestian ku ta di Rincon.

Sùr Crispina mes no sa kon el a drenta kombento. Nan ta kere ta Sùr Dominica a kombensé, otronan ta kere ta Sùr Virginia. Pero e mes a lanta un dia i bisa ku e tambe tin gana di bai kombento. Nan a puntr'é ku ken el a papia. El a bisa ku el a papia ku e pader ku ta yama e tempu ei Pader Hugenholtz. E pader ta mashá sabí. Mi a bis'é ku mi tin gana di bira sùr, pero mi ke bai serka e Sùrnan Dominicanès na Aruba (Zusters Dominicanessen van Voorschoten). El a bisa Sùr apsolutamente ku no. “Mi ta konsehá bo bai serka Sùrnan di Rozendaal, pasombra den e konsepto ei bo ta pas mas. Asina el a konsehá mi, i tabata un bon konseho”.

Mi tantanan a bisami: bo ke bai ta bo mester sa. Ruman muhé di Sùr tabatin masha duele, pero nunca el a laga Sùr sa ku e tabatin duele. “Te un bon dia, mi no ta kòrda kiko tabatin e okashon, mi ruman a yora i bisami, ku mi ta bai lag'é su so ku mi tantanan”. Sùr Crispina a bisa e tempu ei el a haña sa kuantu duele e ruman tabatin. Sùr a bai na edat di 22 aña for di Bonaire. Sùr Crispina ta kòrda ku Sùr Virginia a bai na un edat mas yòn dor ku nan tabata den internat e tempu aya. Ami tabata verpleegkundige.

Sùr Crispina a bula bai Ulanda ku avion. A dura tres dia promé ku ela yega Ulanda. Ela splika ku e tempu aya e avion tabata pasa aki pasa aya. E dia ei tabata e promé vakashon ku pader Vincent Jansen a tuma. “Pader Möhlman a bisa mi tanta ku nan tambe ta bai i ku nan lo entregámi te den man di sùrnan. Padernan a sinta huntu na nan lugá, i ami a sinta otro kaminda. Kada biaha nan tabata bin wak mi, si mi a kome òf mester a bai baño. Asina ela biaha su so ku e padernan bai Ulanda.

Sùr ta kòrda di tabata kansá di e biahe. E Madre Superiora tabata yama Vicentia i e mes a bai topa Sùr Crispina huntu ku esun ku ta sigui. Esun ku tabata sigui Madre Superiora tabata skèrpi. Sùr Vicentia mes tabata manera un mama. Nan ta bisa

ta pasombra el a hasi un visitashon na Antia i el a konosé nos manera di biba, kon nos ta biba i tabata sa kon e mester a vang nos op.

Sùr a keda sinku aña i mei na Ulanda. El a bai pa enfermera i a kaba; despues a sigui un hogere opleiding. Muchu mas lat na Boneiru el a bin fungi komo dirèktris.

Ela a sigui un estudio pa enfermeria superior na Kòrsou. E tabata bai djaweps i djabièrnè Kòrsou, djasabra e tabata keda serka sùrnan. Djasabra atardi e tabata bai kas; esta Bonaire. Kada dos siman e tabata bula bai Kòrsou pa tuma lès di hogere opleidingen den enfermeria. E ta kòrda tambe dia nan a nombr'é den bestür; el a grita hari tapa boka. Anto e superior a puntra: dikon bo ta hari?

Tabata un dushi tempu; pero duru si. Ora e yega avion, pilotonan tabata sa di su lugá den avion. Nan tabata bisa: “Ata Señora su lugá ei”.

Pues, Sùr a haña su formashon komo enfermera na Roosendaal (Ulanda). Despues di e formashon ei el a traha promé sinku aña na Kòrsou. Einan ela kuminsá i a traha na diferente lugá i a studia tambe. Na 1977 ela bai Sùrnam kaminda ela sigui un estudio superior den enfermeria.

Dia 12 di ougustus 2023 Sùr lo kumpli 65 aña komo religioso

# Zuster Crispina

*Ik begin met bidden en dan ga ik hopen dat het helpt.*

## Artikulo di Auke van der Berg

‘Ja, ik zou bijna zeggen, ik ben de laatste echte Bonairiaan. Ik ben in 1933 geboren in het dorp Rincon, daar kom ik vandaan. Ik ben geboren bij eenvoudige mensen, hardwerkende en goede mensen. De lagere school heb ik tot de zesde klas gedaan.

Al jong liet ik weten dat ik ook religieus wilde worden. Ik had het verlangen om naar het klooster te gaan en dat is gebeurd. De congregatie zei, laat maar komen. Nederland kende ik alleen uit de verhalen. En van het leren op school. We moesten ook Nederlands leren.’

‘Ja, ik was vrij jong toen ik naar Nederland ging, en ik bleef vijf jaar aan één stuk, want tussendoor kwam je niet terug. Tegenwoordig als ze gaan studeren, komen ze een paar keer terug, maar in die tijd was dat niet zo. Je ging weg en als je klaar was, kwam je terug.’

‘Ik ging naar het klooster Mariadal in Roosendaal. Ik kom uit een familie van veel religieuzen. Mijn grootvader had vijf zonen en daarvan zijn er één of twee in het klooster gegaan en zo is het. Maar in de familie zijn er wel zes of zeven ingetreden. Een oudere nicht, zuster Dominica, die is al overleden, dan zuster Virginia, die is er nog, al is ze ziekelijk, en dan kom ik, dan Magda en Juliette. De één werkte in Chili, de ander op Aruba, en eentje in Honduras, die werkte bij heel arme kinderen.’

‘Ik was graag in het moederhuis in Roosendaal. Daar heb ik mijn opleiding gevolgd en ben ik ingetreden. Daarna ben ik in 1960

teruggekomen naar mijn eigen land. Want al ben je religieus, je bent er om je land op te bouwen. Dat moet.

Natuurlijk mis je je familie als je lang weg bent. Alle meisjes weten hoe erg dat was met Kerstmis. Dan voel je het. We hebben hier een hechte familieband.

Je schreef veel brieven. Soms kwam familie je opzoeken. Als je bezoek kreeg van de Antillen was het ook iets aparts en heerlijk, je genoot ervan. Je was even min of meer thuis.

Er waren zestien religieuzen uit Bonaire in Roosendaal. Dat was fijn. In die tijd ging je niet uit, het was gesloten, een besloten kring was het. Ik kwam buiten als ik ging studeren en wanneer ik naar het ziekenhuis ging. Verder kwam je niet buiten.'

'Ik ben in Roosendaal opgeleid tot verpleegkundige. Na die opleiding heb ik eerst vijf jaar op Curaçao gewerkt. Daar begon ik in 1960. Ik heb daar op verschillende plekken gewerkt en ook nog gestudeerd. Later, in 1977, ben ik naar Suriname gegaan, daar heb ik nog een hogere opleiding gedaan.'

'Hoe ik in Suriname kwam? Er was een Surinaamse zuster, een Nederlandse zuster, die was hier gekomen om een beetje uit te rusten. In Suriname was het harder werken dan hier, in het binnenland en op de rivieren. Ze kwam hier oververmoeid. Ze moest rusten en bijkomen. Maar omdat ze een verpleegkundige was hielp ze in het ziekenhuis, af en toe kwam ze en zorgde voor dit en dat. Zuster Els, die naam hebt u ook wel gehoord, was overste en was hier leidster van het convent en die heeft gezegd, zuster Crispina moet je naar Suriname sturen voor haar hogere opleiding. Zo ben ik in Suriname gekomen. Daar had je ook zusters Franciscanen en daar ben ik in het klooster geweest. Twee jaar heb ik in het ziekenhuis gewerkt. En heb ik daar een studie gedaan.'

‘Of er een verschil was tussen de Antillen en Suriname? Aan het eten moest ik wennen. Maar ook aan de verschillende culturen die daar waren. Maar we zijn één volk, allemaal samen. Dat was ook fijn. Er waren allemaal verschillende stammen, die waren niet op te noemen. De één zei dit en de ander zei dat, maar samen zijn we uiteindelijk één volk. Het is een fijne tijd geweest. Ze hadden graag gehad dat ik bleef, maar nee, ik ging terug. Iedere keer wilde ik toch weer terug naar hier.’

‘Dertig jaar heb ik hier in het ziekenhuis gewerkt. Eerst was zuster Barthola directrice. Maar de eerste inlandse directrice was zuster Boekhoudt, die was er eerder dan ik. Toen ik terugkwam van de studie, gaf ze het aan mij.

Zuster Barthola was een goed mens. Ze heeft ervoor gezorgd dat het ziekenhuis vooruitkwam. We hadden alleen ziekenverpleging en bejaardenzorg.’

‘In 1977 kwam ik hier weer en werd leidinggevend. Zuster Boekhoudt was de eerste zuster na zuster Barthola. Dus toen heb ik het van zuster Boekhoudt overgenomen en toen ik naar Suriname ging is het weer van mij overgenomen en toen ik terugkwam kreeg ik het weer terug. Want daarom hadden ze mij naar Suriname laten gaan, voor de hogere opleiding, de stafopleiding, wat ze nu management noemen.’

‘Er waren toen drie artsen hier in het ziekenhuis. We zijn klein begonnen. We deden alles. Ik zal het zo zeggen, van de geboorte tot de dood, je moest alles weten. Bijvoorbeeld, ik werkte op de damesafdeling, op Curaçao noemen ze het de vrouwenafdeling. Je moest alles kunnen, want als je de verantwoordelijke dienst draaide, moest je van het ziekenhuis alles weten.

Zwaar was het niet, maar er was soms wel te veel druk. Maar we deden het goed en we hadden een goed team. Samen werken,

# E promé añanan na Kòrsou i Boneiru

Despues di 5 aña i mei Sùr a bin Kòrsou. Na Kòrsou Sùr a traha. E ta kere el a traha 3 aña asina. Kaba el a bai Boneiru, su kas bèk. Na Boneiru el a traha henter su bida. El a traha na Hospital San Francisco. El a traha ku dòkter Van Eps. Dòkter van Eps tabatin un tanta ku ta sùr. E tabata severo, pero bon. Sùr Luciana e tabata yama. E tabata superior i pues e tabata tanta di dòkter Van Eps. E tabatin sentimentu pa Antia. E ta kana di dje den banda asina. El a bira bieu pero nan a want'é te na último.

Despues di dje Sùr a haña un superior ku a bin for di Hulanda i ku ta dera sùrnan den tera. Nan a bis'é: no no. Aki sùrnan ta keda derá den kèlder. Hende di mas pober mes ta bai dera den kèlder. Despues e mester a kambia. “Mi ta mira e kos mi dilanti”. Pasombra e Superior di na Ulanda ta “in de grond” ta dera hende. Nos a bisé nos ta pober, nos ta yuda otro i ta der'é nèchi.

Otro sùrnan ku tabata traha den hospital ku Sùr Crispina ta Sùr Nies de Koning. El a bai Chile i a muri aya. Sùr tin un renchi di su amistad ku De Koning. Pasombra De Koning su mamanan a stima Sùr masha hopi. “E tempu aya, un hulandes ta mashá kontentu ku nan por a rekohé un antiano”. E Sùr su nòmber pues ta Maria de Koning. Komo ku nan a drenta huntu den kombento, De Koning a konta su mayornan di dje. Su mayornan a bis'é: ora bo tin “spreekkamer” nos ta bai papia ku superiornan pa e tambe bin. “P’esei semper mi a yama nan vader en moeder De Koning”.

Sùr a traha semper na Hospital San Francisco. Despues el a bai Sürnam pa su hogere opleiding. Despues Sùr a regresá. Na Sürnam, e opleiding tabata 1 aña i mei, pero nan a bis'é pa e keda pa e práktika. El a keda 2 aña. “Dushi tempu”.



Pa bai hospital mester a sali for di nos kombento drenta un hòfi masha grandi, kana dor di e hòfi, sali di un porta pa yega hospital. Esei ta e kaminda ku ta mas fásil. Sino, mester a bai hasi un omweg. Mi sa gusta.

Sùr a siña e idioma Takitaki pero e no a sigui praktik'é. “Bo ta serka sùrnán hulandes ta i ta ulandes nos ta papia. Pero, mi tabata sa algu paso ora mi bai den Binnenland serka e hendenan ta esei bo ta papia”.

Mi sa gusta bai den Binnenland. Manera Regina mi prima a haña su tésis den Binnenland. Nos tabata pober, pero Regina tabata un tiki mas pober ku nos. Mi a pidi pa nan ten'é den un internat; el a biba serka sùrnán.

Sùr a bin bèk Bonaire for di Sùrnám i a sigui traha na hospital. “Nos a duna les, praktijk huntu ku zùster Nersisia; e tabata mi man drechi. E por a duna un bon praktijk. Zùster Liseta “Liesje” Boekhoudt tambe Sùr a traha kun'é. Nies de Koning tambe a traha na Bonaire, pero djei el a haña gana i tabatin mester di enfermera na Chile i el a bai. Despues di dos aña el a fayesé na Chile. E ta derá na Chile. Nan a saka tur e sùrnán hulandes bai dera na Hulanda. Pero ta Sùr De Koning so a keda Chile. E mama i e tata di Nies tabatin un tiki moda, nan a drecha su kèlder na Chile mashá bunita. Nan a bisa ta piká pa kibra e kèlder, i a lag'é keda Chile. Sùr Magda Crestian (tambe di Rincon, Bonaire ku ta na Chile) ta atendé ku e kèlder.

Sùr tabatin foto i historia di e kongregashon ku a kuminsá na aña 1800 “zoveel”, pero tur kos a bai pèrdí ora a kima Kòrsou. Bunita historia!

Di e historianan ku a bai pèrdí, Sùr ta kòrda ku e tabata sinta lesanan i tabata hari. Pasombra e sùrnán mester sa loke ta bini for di kas di pastor. Ta bukinan bieu i tur a bai pèrdí ora nan a kima Kòrsou.



